

UDK 355/359

CODEN SMOOAM

ISSN 1409-8199

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОДБРАНА, БЕЗБЕДНОСТ И МИР

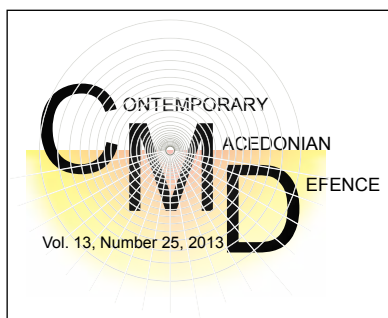
СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

25

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

25

ГОДИНА XIII
СКОПЈЕ
ДЕКЕМВРИ 2013

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА	Год.	Број	Стр.	Скопје
CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE	13	25	1-164	2013
	Vol.	No	pp	Skopje

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

**СОВРЕМЕНА CONTEMPORARY
МАКЕДОНСКА MACEDONIAN
ОДБРАНА DEFENCE**

ISSN 1409-8199
e-ISSN 1857-887X

Година 13, бр. 25, декември 2013 / Vol. 13, No. 25, December 2013

Скопје
декември 2013

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

Издавач:

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Министерство за одбрана

„СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“

„Орце Николов“ 116 1000 Скопје

Телефони: 02 3128 276, 02 3113 527

Интернет адреса:

WEB на Министерството за одбрана:

<http://www.morm.gov.mk/sovremena-makedonska-odbrana/>

Списанието излегува два пати годишно.

ISSN 1409-8199

Скопје, декември 2013 година

Сите права се резервирани

Се забранува репродуцирање на публикацијата и нејзините делови, како и нивно трансформирање во разни медиуми: електронски, магнетни ленти, механичко фотокопирање, снимање и друго, без писмено одобрение на издавачот и авторите.

CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE

Publisher:

MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Ministry of Defence

„CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE“

„Orce Nikolov“ 116 1000 Skopje

Tel.: 02 3128 276, 02 3113 527

Internet adress:

WEB of the Ministry of Defence:

www.morm.gov.mk/contemporary-macedonian-defence/

The magazine published twice a year

ISSN 1409-8199

Skopje, December, 2013

All rights reserved

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means: electronic, electrostatic, magnetic tape, mechanical photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the publisher and authors.

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

МЕЃУНАРОДНО НАУЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОДБРАНА, БЕЗБЕДНОСТ И МИР НА
МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Министер за одбрана м-р *Талат ЏАФЕРИ*, **претседател на Издавачки совет**

Проф. д-р *Марина МИТРЕВСКА*, **главен и одговорен уредник**

Доц. д-р *Мухамед РАЦАЈ*, **бригаден генерал, заменик-главен и одговорен уредник**

ИЗДАВАЧКИ СОВЕТ

проф. д-р *Орце ПОПОВСКИ*, *полковник, Воена академија, Скопје*

проф. д-р *Росе СМИЛЕСКИ*, *полковник, Воена академија, Скопје*

доц. д-р *Методи ХАЏИ-ЈАНЕВ*, *потполковник, Воена академија, Скопје*

проф. д-р *Снежана НИКОДИНОВСКА СТЕФАНОВСКА*, *Факултет за безбедност, Скопје*

проф. д-р *Назми МАЛИЌИ*, *ФОН Универзитет*

проф. д-р *Билјана ВАНКОВСКА*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*

проф. д-р *Џане МОЈАНОСКИ*, *Факултет за безбедност, Скопје*

доц. д-р *Жанет РИСТОСКА*, *Министерство за одбрана*

Екрем ЗЕНДЕЛИ, *Дирекција за заштита и спасување*

м-р *Урим БЕЈСЕЛИ*, *Центар за управување со кризи*

МЕЃУНАРОДЕН УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р *Лидија ГЕОРГИЕВА*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Република Македонија*

проф. д-р *Абас ЛЕШИ*, *бригаден генерал, Република Албанија*

проф. д-р *Арта МУСАРАЈ*, *Република Албанија*

проф. д-р *Николај ПАЛАШЕВ*, *Република Бугарија*

проф. д-р *Бејтуш ГАШИ*, *Република Косово*

проф. д-р *Владимир ОРТАКОВСКИ*, *Република Македонија*

доц. д-р *Ерик КОПАЧ*, *Република Словенија*

доц. д-р *Филип ЕЈДУС*, *Република Србија*

проф. д-р *Душан ВЕЈНОВИЌ*, *Република Српска, Босна и Херцеговина*

м-р *Иван ЈОВЕТИК*, *Република Црна Гора*

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р *Зоран НАЏЕВ*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*

проф. д-р *Назми МАЛИЌИ*, *ФОН Универзитет*

проф. д-р *Ризван СУЛЕЈМАНИ*, *Државен универзитет Тетово*

проф. д-р *Ванчо КЕНКОВ*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*

проф. д-р *Тони МИЛЕСКИ*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*

проф. д-р *Оливер БАКРЕСКИ*, *Институт за безбедност, одбрана и мир, Филозофски факултет, Скопје*

проф. д-р *Орце ПОПОВСКИ*, *полковник, Воена академија, Скопје*

проф. д-р *Илбер СЕЉА*, *Институт за политички и меѓународни студии, Скопје*

доц. д-р *Димче ПЕТРЕВСКИ*, *Генералштаб на АРМ*

доц. д-р *Лазар ЃУРОВ*, *Воена академија, Скопје*

доц. д-р *Жанет РИСТОСКА*, *Министерство за одбрана*

д-р *Беким МАКСУТИ*, *Министерство за одбрана*

ВД секретар: *доц. д-р Жанет РИСТОСКА*

Технички уредник: *Билјана ИВАНОВА*

Компјутерска подготовка: *Александар АТАНАСОВ*

Лектор: *Ксенија МИТЕВА-КОТЕСКА*

CONTEMPORARY MACEDONIAN DEFENCE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC DEFENCE, SECURITY AND PEACE JOURNAL OF
THE MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Minister for Defence, *MSc. Talat XHAFERI, **President of the Publishing Board***

Prof. Dr. Marina MITEVSKA, **Editor-in-Chief**

Doc. Dr. Muhamed RACAJ, *Brigadier General, **Deputy Editor-in-Chief***

PUBLISHING BOARD

Prof. Dr. Colonel Orce POPOVSKI, *Military Academy, Skopje*

Prof. Dr. Colonel Rose SMILESKI, *Military Academy, Skopje*

Doc. Dr. Lieutenant Colonel Metodi HADZI-JANEV, *Military Academy, Skopje*

Prof. Dr. Snezana NIKODINOVSKA STEFANOVSKA, *Faculty of Security, Skopje*

Prof. Dr. Nazmi MALIQI, *FON University*

Prof. Dr. Biljana VANKOVSKA, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*

Prof. Dr. Cane MOJANOSKI, *Faculty of Security, Skopje*

Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA, *Ministry of Defence*

Ekrem ZENDELI, *Directorate for Protection and Rescue*

MA Urim VEJSELI, *Crisis Management Center*

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Lidija GEORGIEVA, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Republic of Macedonia*

Prof. Dr. Brigadier General Abas LESHI, *Republic of Albania*

Prof. Dr. Arta MUSARAJ, *Republic of Albania*

Prof. Dr. Nikolaj PALASHEV, *Republic of Bulgaria*

Prof. Dr. Bejtush GASHI, *Republic of Kosovo*

Prof. Vladimir ORTAKOVSKI, *Republic of Macedonia*

Doc. Dr. Erik KOPAČ, *Republic of Slovenia*

Doc. Dr. Philip EJDUS, *Republic of Serbia*

Prof. Dr. Dusan VEJNOVIC, *Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina*

MA Ivan JOVETIC, *Republic of Montenegro*

EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Zoran NACEV, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*

Prof. Dr. Nazmi MALIQI, *FON University*

Prof. Dr. Rizvan SULEJMANI, *State University of Tetovo*

Prof. Dr. Vancho KENKOV, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*

Prof. Dr. Toni MILESKI, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*

Prof. Dr. Oliver BAKRESKI, *Institute for Security, Defense and Peace, Faculty of Philosophy, Skopje*

Prof. Dr. Colonel Orce POPOVSKI, *Military Academy, Skopje*

Prof. Dr. Ylber SELA, *Institute for Political and International Studies, Skopje*

Doc. Dr. Dimche PETREVSKI, *ARM General Staff*

Doc. Dr. Lazar GJUROV, *Military Academy, Skopje*

Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA, *Ministry of Defence*

Dr. Bekim MAKSUTI, *Ministry of Defence*

Acting Secretary: Doc. Dr. Zhanet RISTOSKA

Graphic Designer & Editor: Biljana IVANOVA

Technical Editor: Aleksandar ATANASOV

Proofreading and Editing: Ksenija MITEVA-KOTESKA

Printing: "EVROPA 92" – KOCANI

СОДРЖИНА:

Проф. д-р Марина МИТРЕВСКА СОЦИЕТАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ПОТРЕБИ КАКО ПРИЧИНА ЗА КОНФЛИКТ: СЛУЧАЈ МАКЕДОНИЈА	9
Доц. д-р Мухамет РАЦАЈ, м-р Ивица ДАНЕВСКИ БЕЗБЕДНОСНИ СОСТОЈБИ И ПРЕДИЗВИЦИ НА БАЛКАНОТ	19
Д-р Јованка ШАРАНОВИЌ, м-р Татјана ВИШАЦКИ ОПШТЕСТВЕНАТА ПОДДРШКА ЗА РАЗВОЈОТ НА КАРИЕРАТА НА ЖЕНИТЕ ВО СРПСКАТА АРМИЈА	29
Доц. д-р Игор ЃОРЕСКИ, доц. д-р Тони ПЕТРЕСКИ НОВА ЕРА ВО КОМПРОМИСОТ НА ВРЕДНОСТИ НА ЗЕМЈИТЕ ОД БЛИСКИОТ ИСТОК ИЛИ КРАЈ НА ФАЗАТА НА ГЛОБАЛНА ДОМИНАЦИЈА	47
Д-р Кирил МИТИЌ, доц. д-р Горан ВАСИЛЕВСКИ НЕДОЗВОЛЕНА ТРГОВИЈА СО ОРУЖЈЕ – ОБЛИК НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ КАКО ДЕСТАБИЛИЗИРАЧКИ ФАКТОР ВРЗ БЕЗБЕДНОСТА НА ДРЖАВИТЕ ВО ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА	55
Проф. д-р Арта МУСАРАЈ ЗАПАДНИОТ БАЛКАН: ПОМЕЃУ ЕВРОПА И БАЛКАНИЗАЦИЈА	71
Џемал ЃУНКШИ ЗНАЧЕЊЕТО НА ГЕОСТРАТЕГИСКАТА СРЕДИНА ВО РАЗВОЈОТ НА ВОЕНИТЕ ОПЕРАЦИИ	79
Д-р Саша МИЈАЛКОВИЌ, д-р Зоран КЕКОВИЌ КОНЦЕПТУАЛЕН И КАТЕГОРИСКИ АПАРАТ ВО НАУЧНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ НА МЕЃУНАРОДНАТА И ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ: ВОВЕД НА НОВИ КОНЦЕПТИ И ДИЛЕМИ	91
Доц. д-р. Беким МАКСУТИ ЕУ наспроти НАТО ПОМЕЃУ СОРАБОТКАТА И СУДИРОТ ЗА БЕЗБЕДНОСНИ ПРАШАЊА	103

м-р Димитар АПАСИЕВ РИМСКОТО ВОЕНО ПРАВО IMPERIUM MILITIAE	115
Доц. д-р Сергеј ЦВЕТКОВСКИ, вонр. проф д-р Ванчо КЕНКОВ ТРАНСФОРМАЦИЈА НА ВОЈУВАЊЕТО НА САД	129
Проф. д-р Абаз ЛЕШИИ, доц. д-р Мухамет РАЦАЈ РЕГИОНАЛНИ СПОСОБНОСТИ ЗА ЕЛЕМЕНТАРНИ НЕПОГОДИ ВО ДУХОТ НА „ПАМЕТНА ОДБРАНА“	139
М-р Дејан ТАШКОВСКИ ПРИСТАПОТ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА КОН ЕНЕРГЕТСКАТА БЕЗБЕДНОСТ	151
Д-р Орце ПОПОВСКИ ВОЗДУХОПЛОВНИ КОМАНДАНТИ (д-р Џон Андреас Олсен)	159

БЕЗБЕДНОСНИ СОСТОЈБИ И ПРЕДИЗВИЦИ НА БАЛКАНОТ

Доц. д-р Мухамет РАЦАЈ¹

М-р Ивица ДАНЕВСКИ²

Апстракт: Европската безбедносна стратегија, донесена 2003 година, како клучни закани со кои се соочува Европската унија ги идентификува: тероризмот, пролиферацијата на оружје за масовно уништување, регионалните конфликти, пропаднатите држави и организираниот криминал. Одржувањето на безбедносната состојба наметнува предизвици во борбата со овие закани. Заради одбранбената безбедност и промовирање на вредностите на Европската унија (слобода, демократија, почитување на човековите права и основните слободи и владеење на правото), се наметнува потреба од развој на силно меѓународно општество со меѓународни институции кои добро функционираат и меѓународен поредок заснован на заемно прифатени правила. Глобалната природа на закани со кои се соочува Европската унија, а со самото тоа и Балканот, ја отсликува и глобалната природа на интересите.

Силното меѓународно општество, како производ на перманентниот и незапирлив процес на глобализацијата со промовирање и имплементација на европските вредности станува илузија пред вратата на Европската унија. Промовирањето на европските вредности би требало да придонесат за подеднаква поделба на богатствата, правата и обврските, со цел воспоставување на нов светски поредок во глобализираниот свет. Придобивката на глобализацијата е привилегија за богатите и развиени земји кои се подготвени за глобално дејствување, што не е случај со неразвиените земји, кои се на маргините на овој процес и можат да бидат вклучени само заради нагласени интереси. Илузорниот свет за сиромашните балкански земји е поттик за негово достигнување, и покрај јасните сознанија дека глобализацијата е заснована на нееднакви основи, каде сè уште лидерската улога ја имаат богатите земји со САД како лидер.

Клучни зборови: актери, субјекти, процеси, геополитичка положба, интереси.

Вовед

Современата парадигма содржи безбедносни предизвици, загрозувања, проблеми, процеси и институции. На почетокот од овој век, во однос на претходниот период, безбедноста доби поинакви, нови димензии и карактеристики. Како последица на глобалните процеси значајно се изменети објективните фактори кои ја одредуваат безбедноста во одделни држави, што ја сочинува и безбедносната реалност во меѓународната заедница, а со тоа и на Балканот. Видно изменетите безбедносни, воено-политички, геостратејски, стопански, еколошки и други фактори даваат сериозен импулс за потреба од поинакво сфаќање на безбедноста кое вклучува осознавање на комплексни појави

¹ Авторот е бригаден генерал на АРМ и наставник на ВА

² Авторот е потполковник на АРМ

кои не биле карактеристични за минатото. Современите општествени и безбедносни текови наметнаа пошироки димензии при сфаќањето на безбедноста. Карактерот и димензиите на современите закани и предизвици, покрај воени, бараат многу поширок спектар на мерки и ангажирање на голем број општествени, државни и меѓународни субјекти заради неизбежното вклучување на социјалната и културно-цивилизационската димензија. Процесот на глобализација претставен во современо светло преку интернационализација на општествата, ги стави државите и меѓународната заедница пред нови предизвици и проблеми при обезбедување и одржување на својата, но и на меѓународната безбедност.

Каде се наоѓа Балканот во турбулентните односи меѓу различни актери, посакувани или наметнати субјекти и неизбежни процеси?

Општествените текови на Балканот, а со тоа и самите држави, под влијание на глобалните процеси, неминовно се пред избор на ориентационен правец кој треба да воспостави, а во крајна нужност и да наметне одредени законитости на воспоставени односи. Последните случувања во балканските земји имплицираат посегнување кон фундаменталното или потребното, што би можело да наметне процес на селекција кој ќе го предодреди опстојувањето на општествата во рамки на прецизно дефинирани услови, без разлика дали тие да се создадени, посакувани или наметнати. Суштината на различностите на балканските држави, но и самото нивно сфаќање на безбедноста, води кон унифицираност која наметнува нови општествени односи и процеси. Како алтернатива на зачувувањето на различноста останува прашањето на зависност од изворите на различностите. Унифицираната различност на балканските држави е спротивставена на контроверзноста на процесот на глобализација со зачувување од ерозија на националната држава и воспоставување на нови механизми за одржување на националните и општествените интереси, со што државите ја штитат нивната легалност и легитимност.

Што е условено од геополитичката положба на балканските држави? Признаени ли се напорите во контекст на посигурна иднина?

Балканот отсекогаш бил една многу значајна геостратегиска зона, која се карактеризира со еден истакнат диверзитет на геополитичка ориентација. Оваа геополитика водела кон фрагментација на овој значаен дел од Европа. Позицијата на државите била детерминирана од два спротивставени блокови. Затоа, геополитичката структура на овој регион за време на Студената војна се условува од формулата 2+2+2,³ односно Грција и Турција се зачленија во Северноатлантскиот пакт во 1952 година, Романија и Бугарија беа дел од Варшавскиот пакт, додека Југославија и Албанија во тоа време останаа надвор од двата блокави.

По завршувањето на Студената војна и распаѓањето на Советскиот Сојуз, се создадоа нови држави кои нивната посигурна иднина ја видоа во интегрирањето во евроатлантската структура. Речиси сите балкански држави ги искажаа своите интереси за зачленување во ЕУ и во НАТО, што се претвори во „главно начело на нивните надворешни и безбедносни политики“.⁴ Овие приоритети на државите во транзиција, се совпаѓаат со целите на овие организации заради проширување на нивните заштитни зони, односно „за да се зголеми

³ Lisen Bashkurti, *Mbi të drejtën ndërkombëtare dhe organizatat ndërkombëtare*, Тирана, 2006, стр.168.

⁴ NATO looks East, edited by Robert J. Jackson and Piotr Dutkiewicz, London: 1998, p.13. И Македонија како стратешки приоритет во нејзината надворешна политика се определи за интегрирање во НАТО и во ЕУ. Годишна национална програма за подготовки за членство на РМ во НАТО 2006-2007, http://www.vlada.mk/files/doc/programa_clenstvo_NATO.pdf.

безбедноста и стабилноста на целата евроатлантска зона“.⁵ Ваквата определба на балканските земји во тој период беше пожелна и прифатена заради согледувањето на Алијансата дека не може повеќе да функционира на ист начин како во претходниот биполарен свет и сега во 21 век. Затоа таа најави широки внатрешни промени со реструктурирање во полза на поголема функционалност и големи надворешни реформи, со промовирање на принципот на „отворени врати“ кон новосоздадените демократии.⁶ На тој начин „со отворањето на вратата на НАТО кон новите членки, администрацијата на Клинтон ја реализира визијата на претседателот Хари Труман за заемна делба на демократските наследства и одбраната на заедничките вредности“.⁷ Во контекст на определбите на Алијансата за „отворени врати“, проширувањето со нови членки од Балканот поинтензивно започнува по најавата на поранешниот советник за национална безбедност на претседателот на САД, Бжежински, на состанокот на НАТО-форумот во Софија во 2001 година, именувајќи ги кандидатите В-10 како „де факто“ членки на Евроатлантската алијанса, Романија, Бугарија, Словачка, Словенија, Естонија, Летонија, Литванија, кои ќе добијат покана следната 2002 година, додека останатите три членки на В-10, Албанија, Хрватска и Македонија, поканата за членство ја очекуваат за следниот самит на проширување.⁸ Следниот самит за проширување на Алијансата се одржа во Букурешт, но Република Македонија не успеа да биде член на големото и безбедно семејство на Алијансата. Причината е противењето на Република Грција, искажано преку несогласување со уставното име на Република Македонија, што, всушност, е предодредено од геостратегиската положба.

Искуствата од крајот на 90-тите години по бомбардирањето на Сојузна Република Југославија од страна на НАТО, кое им нанесе огромни штети и на другите држави од опкружувањето, ја примораа Европската унија, тогаш предводена од Сојузна Република Германија, да поведе иницијатива за сеопфатно политичко и економско заздравување на целиот регион на Југоисточна Европа и негово трансформирање во просперитетно место за живеење. Таквата иницијатива се нарече „Пакт за стабилност на Југоисточна Европа, а беше промовиран на меѓународната конференција во Келн на 10 јуни 1999 година.⁹ Дека основањето на Пактот е од особено значење за земјите од Југоисточна Европа и дека покажува солидарност со земјите од регионот кои ги поддржаа акциите на НАТО во Југославија, а граѓаните на Србија да се охрабрат за политички промени, несомнено го потврдија со учество на основачкиот самит во Сараево на 30 јули 1999 година со претставници на балканските држави, од Европската унија, групата Г-8, ОБСЕ, од Советот на Европа, од ООН, НАТО, ММФ, Светската банка, Европската банка за обнова и развој и други. Пактот требаше да биде „пресвртна точка“ по декада на реактивен кризен менаџмент, по „премногу неуспеси, премногу уништени надежи и животи, премногу неразрешени тензии“.¹⁰

⁵ Study on NATO Enlargement issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council, Глава I, точка 2.

⁶ Н.Ружин, НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија, „Фридрих Еберт“, Скопје 2005, стр.7.

⁷ Ronald D. Asmus “Opening NATO’s Door” New York: Columbia University Press, 2002, стр. 294.

⁸ Н.Ружин, НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија, „Фридрих Еберт“, Скопје 2005, стр.10.

⁹ Текстот е преземен од С. Пенев, соработник на Проектот за евроатлантски интеграции на МО на РМ, Пактот за стабилност на Југоисточна Европа - меѓу желбите и реалноста, стр.175.

¹⁰ Democracy, Security and The Future Of The Stability Pact For South Eastern Europe, A Framework for Debate by the EastWest Institute in partnership with the European Stability Initiative, Berlin, April 4,2001.

Европската унија во 1997 година го постави регионалниот пристап како основна рамка на односите со државите од Западен Балкан на принцип на условеност, што значи дека напредокот на секоја од земјите во односите со Европската унија зависи од исполнувањето на поставените услови, а напредокот на секоја земја кон Европската унија ќе се цени и според нејзините индивидуални постигнувања. Заложбите на Република Македонија за помирен и постабилен Балкан се гледаат и во унапредувањето на евроинтеграциските односи преку организации и иницијативи кои како инструменти на Европската унија служат за „омекнување на фрустрациите од минатото“. Со создавањето на Пактот за стабилност за Југоисточна Европа, во мај 1999 година е поставена основната рамка на односите меѓу Европската унија и земјите од Западен Балкан - Процесот за стабилизација и асоцијација. Република Македонија во континуитет дава свој позитивен придонес кон регионалната соработка, искажувајќи го својот интерес за полноправно членство во Европската унија. Од државите на Западен Балкан (Македонија, Хрватска, Албанија, Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина), Република Македонија е првата земја која ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација со Европската унија (на 9 април 2001 година, ратификувана од сите земји-членки на ЕУ, која стапи во сила на 1 април 2004 година), така што Македонија е првата земја која склучи спогодби за слободна трговија со сите земји од Југоисточна Европа.¹¹

Балканската реалност во интернационализација на државите донесе комплексност во меѓусебните односи и отвори нова димензија на загрозување на безбедноста. Новата димензија се гледа во постојаната и сè потешка можност за поделба на закани по безбедноста на внатрешни и надворешни. Внатрешнодржавните проблеми бргу добиваат меѓународни димензии и обратно.¹² Внатрешните проблеми и загрозувања на безбедноста на една држава рефлексно стануваат меѓудржавни проблеми и загрозување на безбедноста на соседната држава, па и на регионот, односно на Балканот. Неискоренливиот „балкански синдром“ не дозволува јасно препознавање на нетрадиционалните безбедносни ризици и закани и истите ги прелева како безбедносни објекти преку границите во соседните држави. Ова повторно е одраз на геостратегиската положба, сличноста во културите и обичаите, способноста за осознавање на современото, не мешајќи го традиционалното.

„Балкански синдром“ или „европска нарав“?

Живеењето на бурниот Балкан во процесот на глобализација и спроведувањето на интернационализација на државите сè уште го влече бремето на минатото, често поттикнувајќи ги старите проблеми на безбедноста. Товарот на минатото кој никако засекогаш не може да биде оставен, носи закани од нови ризици и опасности по безбедноста на балканските земји, што ги става пред нови и можеби недоволно јасни предизвици. Имагинарноста при сфаќањето на безбедноста, пред сè националната, а потоа и меѓународна, го попречува реалниот поглед на опкружувањето за спознавање на новите облици на закани по безбедноста. Современото општество, препознавајќи комплексност на појавите на закани и ризици, сè поголемо внимание посветува на социјалната и на културно-цивилизацииската димензија, со што се менува

¹¹ Влада на РМ, Секретаријат за Европски прашања, И Сонцето е ѕвезда Македонија во ЕУ, трето дополнето издание, Скопје, септември 2006, стр.24-26.

¹² Baylis, John. "International and Global security in the post-cold war era", New York: Oxford University Press. 2001. Превземено од Т. Милошевска, Нееднаквоста во ерата на глобализацијата, Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии, Скопје, стр.2.

сфаќањето за поимот безбедност. Она што е карактеристично денеска е запоставување на изучувањето на корените на причините за настанатите проблеми. Перцепцијата на проблемите мора да се трансформира и да се адаптира во нови интерпретации кои ќе дадат одговор. Разните појави („инструменти“) како што се тероризмот, национализмот, верскиот радикализам и други, можат да бидат користени од страна на некои држави заради остварување и спроведување на своите политички цели и интереси кон слабите држави. Новото доба донесе транзиција на симетрија во асиметрија, конвенционални мултилатерални војни во борбени дејства со помал интензитет, од глобални и регионални војни кон локални и внатрешни судири, на нови трауматични воени методи кои имаат цел психолошка деструкција на луѓето. Радикалните религиски и етнички групи преку форма на тероризам во државите чија економска и воена моќ е ослабена, особено заради настанатата и долготрајна економска криза, можат да доведат до „парализа“ на општествата и остварување на своите цели, па дури, преку нив и да бидат остварени целите на некои трети земји. Во услови во кои тероризмот ги доведува во прашање хегемонистичките односи на глобализираниот свет, и кога незадоволните луѓе сè повеќе го креваат својот глас против неправдата и долго непроменетата ситуација, се доаѓа до сознание дека насилството прераснува во единствен стил на изразување и комуницирање.

Глобализацискиот процес сфатен како ширење, продлабочување и забрзување на светската меѓузависност во сите аспекти на модерниот општествен живот би требало да придонесе за побезбедна и посигурна иднина на балканските земји. Кон ова би требало да придонесат и заложбите на балканските земји за членство во НАТО и во Европската унија. Но, дали е тоа така?

Чии интереси се испреплетуваат на Балканот?

Анализата за состојбата на Балканот на Гордон Н. Бардос, њујоршки експерт за балканска политика и безбедност, го има следното видување: „Балканот минува низ нестабилна транзиција од една добро дефинирана сигурносна зона во некоја, засега, амбивалентна приказна, во која на сцена стапуваат „нови“ важни актери, а некогашните „свезди“, губејќи го својот интерес и влијание, губат од својот сјај. Периодот од потпишување на Дејтонската спогодба во 1995 година до 2008 година кога Косово прогласи независност, е дефиниран како „Рах Американа“, бидејќи сите важни актери во Европската унија го прифатија Вашингтон како „чувар на балканската сигурност“. Дури и Москва, сè до осамостојувањето на Приштина, веќе неколкупати повторила дека не може тоа да го прифати. Косовската независност ја подели Европската унија. Дури пет нејзини членки одбиваат да признаат постоење на нова држава на Балканот. Со распаѓањето на меѓународниот консензус околу Балканот, Вашингтон рапидно го губеше влијанието на Балканот, американската дипломатија, економските или воени средства сè повеќе губеа на вредност. Со губењето на интересот за промовирање на позитивни вредности на Балканот, Американците добиваа епитет на некој кој во Југоисточна Европа може да создаде повеќе проблеми отколку да разреши. Губитокот на американското водство на Балканот се совпадна со кризата во евро-зоната, што резултираше и со слабеење на силите на Брисел, кој повеќе немаше можност на регионот да му обезбеди јасен пат за идни интеграции, односно да даде поттик за главни структурни реформи, како во политиката така и во економијата. Завладеа страв дека по приемот на Хрватска во Европската унија во 2013 година, секое понатамошно проширување ќе биде запрено.

Го сакале тие тоа или не, со своето повлекување од балканската сцена, Американците и Европејците создадоа вакуум, којшто побрзаа да го пополнат други „актери“. Во текот

на минатите неколку години влијанието на Русија, на Турција, па дури и на Израел, е во пораст. Покрај тоа, неколку кругови на слободни избори им даде на локалните политичари и институции немерливо повеќе легитимитет, што подразбира и пркос кон меѓународните арбитри и нивниот диктат.

Вакуумот кој го создадоа западните држави го пополнуваат, пред сите, Турција и Русија. Турскиот премиер Реџеп Таип Ердоган одлучил со интензивно присуство повторно да ги „освои“ некогашните делови на Отоманската Империја, на штета на амбициите за членство во ЕУ (ако тие амбиции некогаш имале реална основа со оглед на тоа дека Турција е држава со сомнително почитување на човечките права, дека ги прогонува своите малцинства христијани или Курди, па и понатаму под окупација држи дел од Кипар). Турција ги поттикнува муслиманите во религијата, сметајќи ги за оставина на поранешната империја. Токму како што кажал Ердоган, по победата на изборите во јуни 2011 година: Сараево денеска е победник исто како и Истанбул ! Дури и утврдил дека Алија Изетбеговиќ на болничка постела му ја оставил Босна во „аманет“.¹³ Во контекст на овие интереси е и постојаната поддршка, но и неодманешната изјава на турскиот премиер дека „Турција нема да дозволи да се промени името на Република Македонија“.

„Во меѓувреме, значајно зајакнало и руското влијание на Балканот. Освен финансиската помош која им ја дале на Кипар, или понудата на Грција за користење на пристаништето Пиреј, Русија стана главен финансиер во Босна и Србија. Камен-темелник на руското влијание на Балканот ќе биде гасоводот „Јужен тек“, кој ќе се прошири на повеќе земји во Југоисточна Европа.

Но, една од најинтересните промени секако е сè поактивната улога на Израел. Воената соработка со Грција е засилена, исто како и соработката на двете земји на истражувањето на наоѓалиштата на гас на источното Средоземје. Израел, исто така, почна да развива блиски односи со српскиот ентитет во Босна и Херцеговина, а се очекува, во блиска иднина, Израел да ги „разбуди“ своите врски со Бугарија, Романија и Србија.

Покрај сето наведено, состојбата која многу ја комплицира безбедносната структура на Балканот е и засилувањето на вехабиистичкото движење. Вашингтон и Брисел упорно одбиваат да ја признаат сериозноста на овие проблеми. САД се свртеа кон Блискиот Исток и предизвиците долж Пацификот, Европската унија се бори со сопствената егзистенцијална криза. Ако остане така, балканските проблеми ќе потрајат и ќе бидат многу потешко решливи, отколку во периодот од 1995 до 2008 година.“¹⁴

Заложбите на балканските држави, па и на Република Македонија, јасно определени за членство во НАТО и во Европската унија, и понатаму остануваат непроменети. Искушенијата кои ги носи процесот на транзиција во глобалното општество сè почесто ги поттикнуваат и наговестуваат безбедносните проблеми. Социјалната димензија на загрозувањето на безбедноста е се поизразена и понепредвидлива при обидот за разобличување и спознавање на безбедносните ризици и закани. Неминовната глобализација носи широк спектар на нови, тешко препознатливи и до крај не дефинирани појави со јавно искажани други цели во интерес на остварување на примарните. Под плаштот на демократијата, социјалната правда и еднаквост, правото на религиска, верска и национална определба, правото на избор итн, се

¹³ достапно на [www.slobodnaevropa.org/content/SAD_i_EU_prepustile_Balkan_Turskoj_i_Rusiji](http://www.slobodnaevropa.org/content/SAD_i_EU_prepustile_Balkan_Turskoj_i_Rusiji/02.10.2012), 02.10.2012, превземено 31.05.2013.

¹⁴ Исто.

дава тензичен степен на меѓусебните односи на балканските држави. На кое ниво и во кој временски период ќе се држи тензичниот степен не зависи од самите актери и аспиранти кон приклучување на глобалното општество. Дали е во прашање нееднаквост на државите во ерата на глобализацијата изразена преку специфичност на воспоставување на односи со земјите од „големото семејство“?

Ваквата изменета слика, честопати се опишува како ново безбедносно опкружување (security environment), во кое заканите, односно ризиците и несигурноста сè повеќе произлегуваат од невоената сфера на безбедноста, отколку од традиционалната безбедносно-воена сфера. Новото безбедносно опкружување се опишува како многу подинамично и неизвесно, исполнето со опасности за кои традиционалните безбедносни системи не можат да понудат сеопфатен одговор.¹⁵ Новото општествено живеење, сè уште транзициско, секојдневно наведува на создавање на нови механизми за одржување на крвката безбедносна состојба. Растечката разновидност на заканите ја зголемува нивната ефективност, што е производ на зголемувањето на научните сознанија, ширењето на напредната технологија и сè поголемата комуникациска моќ. Неизбежната економска димензија на развој на државите воспоставува нови интеракциски односи меѓу истите, но ја надополнува и листата на проблеми кои се во основата на безбедносните закани. Во современите општества постои сè подлабока поврзаност и меѓузависност на економскиот, политичкиот, социјалниот, еколошкиот, воено-одбранбениот и на другите подрачја. Овие тенденции, исто така, се карактеристични и на релација на глобалното општество, т.е. на глобализацијата како политичка иднина на светот.¹⁶

Сите овие аспекти имаат важни безбедносни импликации. Нивната изразеност особено е карактеристична за балканските држави. Класичните извори на загрозување во голема мерка се збогатени со нови и уште поопасни загрозувања - економски кризи (шокови), етнички судири, огромни миграции, меѓународен тероризам, меѓународен организиран криминал, глобалното загадување и уништување на околината.¹⁷ Надополнети во специфичен облик на сепаратизам, национален, религиозен и други форми на екстремизам, трговија со дрога и организиран криминал, регионални конфликти, пролиферација на оружје за масовно уништување, уште повеќе ја усложнуваат безбедносната состојба. Дисперзијата на заканите е продлабочена низ формирање на етнички партии и политички движења кои за остварување на своите политички амбиции во борбата за власт се повикуваат на „заштита“ на правата на етничката група, што води исклучиво кон национализам. Трасираните политички определби при нивната имплементација доведуваат до негирање на другите цивилизациски култури и верски определби, придавајќи си на тој начин ексклузивитет, односно присвојување на туѓо право, па и идентитет за остварување на своите интереси. Тоа несомнено води кон екстремизам, а заради националната обоеност и повикувањето на „заштита“ на верската егзистинцијалност, се појавува екстремниот верски радикализам кој лесно може да прерасне во насилство во државата, со голема веројатна можност да се прелее и надвор од нејзините граници. Остварувањето на целите на ваквите недржавни актери, кои секако се чинители

¹⁵ Л.Георгиева, *Менаџирање на ризици*, Скопје, Филозофски факултет, 2006. Превземено од Т. Милошевска, *Нееднаквоста во ерата на глобализацијата*, Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии, Скопје, стр.3.

¹⁶ Види пошироко: М. Котовчевски, *Национална безбедност на Република Македонија I прв дел*, Скопје, Македонска цивилизација, 2000.

¹⁷ Т. Милошевска, *Нееднаквоста во ерата на глобализацијата*, Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии, Скопје, стр.5.

на безбедносната состојба, често е насочено кон институционалната рамка. Обидот за институционално задоволување на интересите ги „напаѓа“ бирократизираниите влади кои, пак, за задржување и во обид за проширување на својот интерес подлегнуваат на корупција. Корупцијата поставува барања за обезбедување нов капитал потребен за финансирање на преземените активности што, може слободно да се каже, по автоматизам доведува до организиран криминал, недозволена трговија и шверц, пролиферација на оружје и слично. Со ова листата на безбедносни закани уште повеќе се продолжува и ги става балканските земји пред нови безбедносни предизвици.

Но, листата на закани не завршува тука. Предизвиканиот страв од нечија претензија, било да е оправдан или осмислен, ги присилува и така сиромашните и задолжени балкански земји на учество во трка без цел, односно на вооружување. При купување оружје во поголема вредност, се добива воена и политичка наклонетост од земјата која продава. Набавката заради економската димензија е природен спој што на долг рок ги врзува двете страни. Договорот за набавка на воени средства, подразбира и долгогодишен анекс-договор за сервисирање на купените средства, како и обука на персоналот што ќе ги користи купените средства. Со ова се воспоставува рамка на поголема соработка и доверба меѓу земјите. Купувањето оружје и опрема ги зацврстува пријателските односи меѓу земјите, односно парите платени за оружје раѓаат сојузништва со велесилите од кои се набавува потребното оружје.¹⁸ За илустрација, во екот на финансиската криза Грција трошеше милијарди долари за воени авиони од Франција, според некои аналитичари, за да ја купи наклонетоста на Париз за поддршка за отворените безбедносни прашања, меѓу кои и она за името со Република Македонија.

Очигледно е дека Балканот во буквална смисла на зборот е крстосница, полна со предизвици, проблеми и отворени и нерешени прашања. Балканот, ориентиран кон Западот, сè повеќе го губи „имунитетот“ кон Истокот. Доколку навистина глобализацијата „промовира отвореност, ги поттикнува економските и политичките реформи, го зајакнува барањето за владеење на правото и ја негува интеграцијата базирана на норми“,¹⁹ тогаш реалната безбедна состојба би требало да изгледа далеку поинаку од она што е.

Заклучок

Сосема е видно и јасно дека позитивните влијанија на глобализациското општество тешко допираат до балканските простори ако се земат како параметри ширењето на демократијата и отворените пазарни економии. Веројатноста за создавање поопасен и понепредвидлив Балкан е сè поголема, особено имајќи ги предвид искажаните интереси на Западот и на Истокот, чија точка на судири е определена токму од геостратеиската положба на Балканот. Изборот на ориентациониот правец може да се најде во дијаметралноста на реалноста и перспективата на Балканот, а со тоа и на Република Македонија. Предизвиците за изнаоѓање на соодветни одговори по прашањата за безбедноста во балканската турбуленција можеби треба да се бара во изреката на Спиноза, која вели: „Најголема задача на човекот е да го познава и да го сфати објективниот свет и неговите закони“, или одговорите да се побараат во мислата на Марсел Пруст: „Вистинските откритија не се во наоѓање на нови предели, туку откриеното да го видиме на друг начин“.

Изборот е наш.

¹⁸ Преземено од „Нова Македонија“, На Балканот има доволно оружје за нова светска војна, 17.05.2013.

¹⁹ Frost, E. F. „Globalisation and National Security: A Strategic Agenda“, Institute for International Economics, Washington, DC, 1997.

ЛИТЕРАТУРА

- Baylis, John. "International and Global security in the post-cold war era", New York: Oxford, University Press. 2001.
- Влада на РМ, Секретаријат за Европски прашања, *И Сонцетото е сvezda Македонија во ЕУ*, трето дополнето издание, Скопје, септември 2006.
- www.vlada.mk/files/doc/programa_clenstvo_NATO.pdf.
- www.slobodnaevropa.org/content/SAD_i_EU_prepustile_Balkan_Turskoj_i_Rusiji.
- Democracy, Security and The Future Of The Stability Pact For South Eastern Europe, A Framework for Debate by the EastWest Institute in partnership with the European Stability Initiative, Berlin, April 4,2001.
- E. Luard, *International Society*, New Amsterdam Books, New York, 1990.
- House of Commons, Defence Committee, The Future of NATO and European defence, Nine report of Session 2007-08
- Л.Георгиева, *Менаџирање на ризици*, Скопје, Филозофски факултет, 2006.
- Lisen Bashkurti, *Mbi të drejtën ndërkombëtare dhe organizatat ndërkombëtare*, Тирана, 2006.
- М. Котовчевски, *Национална безбедност на Република Македонија I прв дел*, Скопје, Македонска цивилизација, 2000.
- Н.Ружин, НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија, „Фридрих Еберт“, Скопје 2005.
- Нова Македонија, На Балканот има доволно оружје за нова светска војна, 17.05.2013.
- Ronald D. Asmus "Opening NATO's Door" New York: Columbia University Press, 2002.
- С. Пенев, Пактот за стабилност на Југоисточна Европа - меѓу желбите и реалноста, проект на МО на АРМ.
- Study on NATO Enlargement issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council.
- Т. Милошевска, Нееднаквоста во ерата на глобализацијата, Филозофски факултет, Институт за одбранбени и мировни студии, Скопје.
- Frost, E. F. *Globalisation and National Security: A Strategic Agenda*, Institute for International Economics, Washington, DC, 1997.